

## KUR'ÂN'DA 'YEMÎN' KAVRAMININ ARTZAMANLI (DİACHRONIC) SEMANTİK ANALİZİ\*

Faruk ÖZDEMİR\*\*

### ÖZ

Bu makalede “*yemîn*” kavramı artzamanlı/diachronic semantik açıdan inceleme konusu yapılmıştır. Önce “*yemîn*” kavramının türediği y-m-n kökü ve türevlerinin etimolojik tahlili yapılarak anlamları belirlenmeye çalışılmıştır. Y-m-n kökünün esas/temel manasının tespiti için Câhiliye şiirlerinden yararlanılmaya gayret edilmiştir. Bu bağlamda y-m-n kökünden bir isim olan “*yemîn*” kavramının esas manası belirlenmiştir. Belirlenen esas/kök anlamdan sonra bu kavramın izafî ve mecazî anlamları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Akabinde “*yemîn*” kavramının Kur’ân’daki kullanım biçimleri ve yer aldığı siyaka göre kazandığı muhtelif anlamları tespit edilmiştir. Ardından “*yemîn*” kavramının semantik açıdan anlam örgüsünü tespit edebilmek gayesiyle bu kavramla yakın anlamlılık ilişkisine sahip olan kavramlara da yer verilerek karşılaştırmalar yapılmıştır. Son olarak “*yemîn*” kavramıyla aynı semantik alanda yer alan ve yakın anlamlılık ilişkisine sahip olan kavramların Kur’ân’daki kullanımlarına ve bulundukları siyak içerisinde kazandıkları farklı anlamlarına yer verilerek “*yemîn*” kavramıyla benzerlikleri ve farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Tefsir, Kur’ân, Semantik, Yemîn, Etimoloji.

### DIACHRONIC SEMANTIC ANALYSIS OF THE CONCEPT OF 'YEMÎN/OATH' IN THE QUR'AN

#### ABSTRACT

In the present article, the concept of “*yemîn/oath*” is analyzed in terms of diachronic semantics. First, the etymological analysis of the root y-m-n and its derivatives from which the concept of “*yemîn*” derives was conducted to determine their meanings. In order to determine the main/basic meaning of the root y-m-n, it was aimed to refer to the poems of the Jahiliyyah. In this context, the main meaning of the concept of “*yemîn*”, a noun derived from the root y-m-n, was determined. After the main/root meaning was identified, all relative and

\* Yazar; çalışmanın hazırlanması esnasında bilimsel ve etik ilkelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm kaynakların kaynakçada belirtildiğini, çalışmanın maddi açıdan fonlanmadığını, çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

\*\* Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, Sinop, Türkiye, [fozdemir@sinop.edu.tr](mailto:fozdemir@sinop.edu.tr), [orcid.org/0000-0003-1890-9194](https://orcid.org/0000-0003-1890-9194)

Makalenin Gönderilme Tarihi : 21.08.2023

Makalenin Kabul Tarihi : 18.04.2024

figurative meanings of this concept were tried to be revealed. Afterwards, the usage of the concept of “*yemîn*” in the Qur’an and its various meanings according to the Qur’anic context were determined. In the next stage, in order to determine the semantic meaning of the concept of “*yemîn*”, comparisons were made by including the concepts that have a close semantic relationship with the concept in question. Finally, by including the Qur’anic uses of the concepts that are in the same semantic field with the concept of “*yemîn*” and have a close semantic relationship with the concept as well as the different meanings they have acquired in the Qur’anic context, it was aimed to determine their similarities and differences with the concept of “*yemîn*”.

**Keywords:** Tafsir, Qur’an, Semantics, Yemîn/Oath, Etymology.

### Giriş

Dilbilim çalışmalarında genellikle eşsüremlî (eş zamanlı=synchronic) ve artsüremlî (art zamanlı=diachronic) semantik olmak üzere iki türlü yöntem takip edilir. Eşsüremlî, evrim dışında ve süreden, artsüremlîden bağımsız olarak ele alınan; birbiriyle aynı dizgi içinde bağıntılar kuran öğeleri, olguları vb. belirtmek için kullanılır. Artsüremlî, evrim açısından ele alınan, süre içinde birbirini izleyen demektir.<sup>1</sup> Toshihiko Izutsu (öl. 1993) eşzamanlı yöntemi şöyle tanımlar: “Kelimelerin tarihî çizgilerini yatayına kesmemizi ve böylece kelimelerin statik sistemini elde etmemizi sağlayan görüş noktasına (metoda) biz, synchronic diyoruz. Artzamanlı ise, dile ait her şeyde zaman unsurunun rolünü göz önüne alan bakış açısidir. Izutsu’ya göre artzamanlı semantik aynı zamanda “tarihî semantik”, eşzamanlı semantik ise “statik semantik” olarak adlandırılır. Ona göre tarihî semantik, sadece münferit kelimelerin, tarihin seyri içerisinde nasıl mana değişikliğine uğradıklarını anlamaya çalışmaktan ibaret değildir. Bu anlayış 19. yüzyılın dilcilik anlayışıdır. Gerçek tarihî semantik, ait oldukları statik sistem içerisinde sözcüklerin tarihini incelemeye başladığımız zaman başlar. Başka bir ifadeyle, ne zaman ki aynı dilin iki veya daha fazla kesitini herhangi bir kesitiyle mukayese edersek işte tarihî semantik o anda başlar ve tarihî bir aradan sonra dilin durumunun, diğer devirlerdekinden farkını gösterir.”<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Berke Vardar, *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* (Ankara: TDK Yayınları, 1980), 28, 78.

<sup>2</sup> Toshihiko Izutsu, *Kur’ân’da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.), 48-50.

Semantik analizde kelimelerin anlamlarını tespit etmede eşzamanlı semantikten de istifâde edilmekle birlikte, kelimelerin doğru ve yerinde anlamlarını tespit ederken özellikle artzamanlı semantik yani tarihî semantik verilerinden istifâde edilir.<sup>3</sup>

Bu makalede söz konusu semantik metot takip edilerek “yemîn” (يَمِينٌ) kavramının semantik analizi yapılacaktır. Evvela “yemîn” kavramının türediği y-m-n (ي . م . ن) kökü ve türevlerinin etimolojik tahlili yapılarak anlamları belirlenmeye çalışılacaktır. Bu aşamada anlamların sağlıklı bir şekilde tespit edilebilmesi amacıyla kadim Arapça lügatler taranacaktır. Y-m-n kökünün esas/temel manasının tespiti için Câhiliye dönemi Arap şiirlerinden yararlanılmaya gayret edilecektir. Bu bağlamda y-m-n kökünden bir isim olan “yemîn” kavramının esas manası belirlenecektir. Belirlenen esas/kök anlamdan sonra bu kavramın ilk dönem Arapça lügatlerdeki tüm izafî ve mecazî anlamları ortaya çıkarılacaktır. Tespit edilen bütün anlamların analizi yapılarak bu anlamlar içerisinde kök/temel mananın olup olmadığına bakılacaktır. Bu şekilde “yemîn” kavramındaki anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi vb. gibi tarihî süreç içerisinde ne tür anlam değişiklikleri geçirdiği belirgin bir şekilde ortaya konulmuş olacaktır. Akabinde “yemîn” kavramının Kur'ân'daki kullanım biçimleri ve yer aldığı siyaka göre kazandığı muhtelif anlamları belirlenecektir. Zira kelimelerin her zaman taşıdıkları ve hangi sisteme girerlerse girsinler toplum tarafından aynı kelimeler olarak bilindikleri sürece yitirmedikleri “esas mana”ları yanında kelimelerin kökünden gelmeyen fakat içinde bulundukları münasebet sisteminden doğan “izâfî mana”ları da vardır.<sup>4</sup> Bundan sonraki aşamada İzutsu'nun “Kelimeler Kur'ân'da birbirlerinden ayrı, yalın halde bulunmazlar, her birinin ötekiyle yakın ilişkisi vardır. Bu kelimeler, somut anlamlarını, birbirleriyle olan bu ilişki sisteminden alırlar. Kur'ân'daki anahtar kavramları tahlil ederken, sistem içinde kelimelere özel anlamlar

<sup>3</sup> Synchronic ve diachronic semantik hakkında geniş bilgi için bk. Ali Galip Gezgin, *Tefsirde Semantik Metod* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018), 416-421; İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, 47-58.

<sup>4</sup> İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, 27-31.

kazandıran bu çeşitli kelime ilişkilerini gözden uzak tutmamalıyız”<sup>5</sup> sözünde işaret ettiği üzere “*yemîn*” kavramının semantik açıdan anlam örgüsünü tespit edebilmek gayesiyle söz konusu kavramla yakın anlamlılık ilişkisine sahip olan *îlâ* (إِلَاءَ), *kasem* (قَسَمَ) ve *ḥalf/ḥalif* (حَلَفَ\خَلِيفَ) gibi kelimelere de yer verilerek karşılaştırmalar yapılacaktır. Son olarak “*yemîn*” kavramıyla aynı semantik alanda yer alan ve yakın anlamlılık ilişkisine sahip olan bu kelimelerin Kur’ân’daki kullanımlarına ve bulundukları siyak içerisinde kazandıkları farklı anlamlarına yer verilerek “*yemîn*” kavramıyla benzerlikleri ve farklılıkları tespit edilmeye çalışılacaktır.

“*Yemîn*” kavramının semantik analizini yapmak için yukarıda işaret edilen aşamaların gerçekleştirilebilmesi amacıyla literatür taraması yöntemi izlenecektir. Bu bağlamda evvela Halîl b. Ahmed’in (öl. 175/791), *Kitâbü’l-‘ayn*, İbn Düreyd’in (öl. 321/933), *Cemheretu’l-luga*, Ezherî’nin (öl. 370/980), *Tebzîbu’l-luga*, İbn Fâris’in (öl. 395/1004), *Mu‘cemu makâyîsi’l-luga*, Cevherî’nin (öl. 400/1009’dan önce), *es-Sıbâh*, İbn Manzûr’un (öl. 711/1311), *Lisânü’l-‘Arab*, Fîrûzâbâdî’nin (öl. 817/1415), *el-Kâmûsu’l-mubîd*, Zebîdî’nin (öl. 1205/1791), *Tâcu’l-‘arûs*’u gibi kadim lügatler incelenerek “*yemîn*” kelimesinin Kur’ân öncesi dönemde Câhiliye Arapları tarafından hangi anlamlarda kullanıldığı, özellikle Câhiliye şairlerinin şiirlerinden, Arapların darb-ı meselleri ve muhtelif kullanımlarından elde edilmiş anlamları tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu şekilde “*yemîn*” kavramının tarihî süreç içerisinde Kur’ân’ın inişine kadar Araplar tarafından hangi anlamlarda kullanılmış olduğu ve taşıdığı muhtelif anlamları ortaya çıkarılmış olacaktır. Yine bu bağlamda, “*yemîn*” kelimesinin Kur’ân siyakında hangi anlam yelpazesine sahip olduğunu, söz konusu kavramın yer aldığı bağlam içerisinde hangi esas ve izâfî manaları ihtiva ettiğini belirlemek amacıyla mümkün mertebe tüm tefsir kaynakları taranacaktır. Bunu yapmadaki amacımız “*yemîn*” kelimesinin kadim lügatlerdeki anlamlarıyla Kur’ân âyetlerinde yer aldığı bağlam içerisindeki anlam farklarını belirlemek ve bu şekilde Kur’ân’da geçen “*yemîn*” sözcüğüne anlam verirken zikri geçen kelimenin yer aldığı siyakın göz ardı edilmeden anlamlandırılması, sadece lügatlerdeki anlamlarıyla yetinmemek gerektiğine dikkat çekmektir. Zira Kur’ân’da geçen kelimelere bağlamlarını

<sup>5</sup> Izutsu, *Kur’ân’da Allah ve İnsan*, 18-19.

dikkate almadan sadece lügatlerde yer alan anlamlardan birini seçerek anlam vermek âyetlerin yanlış anlaşılmasına ve dolayısıyla Allah'ın vermek istediği mesajın doğru anlaşılmasına neden olacaktır.

“Yemîn” kavramıyla ilgili bazı akademik çalışmalar şunlardır:

- Nermin Öztürk'ün, *İlahî Dinlerde Yemin, Keffaret ve Kurban* adlı Doktora Tezi.<sup>6</sup>
- Mehmet Çalışkan'ın, *Kur'an Dilinde Kasem (Yemin) Üslubu* isimli Doktora Tezi.<sup>7</sup>
- Hatice Şenyiğit'in, *İslâm Aile Hukukunda Kocanın Karısına Yaklaşmama Yemini (İlâ)* adlı Yüksek Lisans Tezi.<sup>8</sup>
- Recai Ögük'ün, *İslâm Fıkıhında Yemin* adlı Yüksek Lisans Tezi.<sup>9</sup>
- Ferdinand Mema'nın, *İslâm Hukukunda Yemin ve Keffâreti* adlı Yüksek Lisans Tezi.<sup>10</sup>

<sup>6</sup> Bu tezde Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâmiyette yemin, kefareti ve kurban konuları incelenmiştir fakat yemin kavramı semantik yönden tahlil edilmemiştir. Bk. Nermin Öztürk, *İlahî Dinlerde Yemin, Keffaret ve Kurban* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996).

<sup>7</sup> Bu tezde Kur'an'daki kasem ifadeleri, farklı türleri, sebepleri, hedefleri, neticeleri araştırma konusu yapılmış, bu çerçevede kasem, yemîn ve hîlf kavramları da tanımlanmış fakat ilgili kavramlar semantik açıdan analiz edilmemiştir. Bk. Mehmet Çalışkan, *Kur'an Dilinde Kasem (Yemin) Üslubu* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016).

<sup>8</sup> Bu tezde *ilân*ın tanımı, mahiyeti, şartları ve *ilân*ın hukukî sonuçları araştırma konusu yapılmış fakat yemîn kavramı semantik tahlile tabi tutulmamıştır. Bk. Hatice Şenyiğit, *İslâm Aile Hukukunda Kocanın Karısına Yaklaşmama Yemini (İlâ)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

<sup>9</sup> Bu tezde yeminin meşruiyeti, çeşitleri, unsurları, kullanım alanı, hükümleri, kefareti gibi yeminin fikhî boyutları ele alınmıştır. “Yemîn” kavramının lügat ve terim anlamlarına da yer verilmiş fakat semantik açıdan tahlil edilmemiştir. Bk. Recai Ögük, *İslâm Fıkıhında Yemin* (Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

<sup>10</sup> Bu tezde yemin kavramı, çeşitleri, kefareti kavramı ve çeşitleri araştırma konusu yapılmış fakat semantik yönden incelenmemiştir. Bk. Ferdinand Mema, *İslâm Hukukunda Yemin ve Keffâreti* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

- Mediha Sarı'nın, *İslâm Aile Hukukunda Yeminleşme ve Lanetleşme Suretiyle Evliliğin Sona Ermesi* adlı Yüksek Lisans Tezi.<sup>11</sup>

- M. Faik Yılmaz'ın, *Aksâmü'l-Kur'ân Bağlamında Allah Nelere, Niçin ve Neden Yemin Eder? Sorularını Yeniden Düşünmek* başlıkla makalesi.<sup>12</sup>

“Yemîn” kavramının fikhî ve hukukî yönlerine ilişkin yukarıda bazılarını kısaca temas ettiğimiz akademik araştırmalar yapılmış olmakla birlikte söz konusu kavramın artzamanlı semantik analiziyle ilgili herhangi bir araştırma tespit edemedik. Dolayısıyla araştırmamızın bu açıdan orijinal olacağı kanaatindeyiz.

### 1. Y-m-n (ي . م . ن) Kökünün Etimolojik Yapısı ve Anlam Tahlili

Y-m-n (ي . م . ن) kökü ve türevleri kadim Arapça lügatlerde muhtelif anlamlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu kök ve müştaklarının anlamlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

#### 1.1. Bereketli Olmak, Bereketli Kılmak, Bereketli/Uğurlu ve Bereket

Y-m-n kökünden ve sülâsî mücerret 5. baktan (يَمُنُ - يَمْنًا) fiilinin mastarı (الْيَمْنُ) “bereketli olmak” (الْبِرْكَةُ) anlamındadır. Nitekim Arapçada “Adam bereketli oldu” anlamında (يَمُنَ الرَّجُلُ) denilerek bu bab kullanılır. İsm-i meful formu (مَيْمُونٌ) “bereketli/mübarek” demektir. Sülâsî mücerret 1. baktan (يَمُنُ - يَمْنًا) fiilinin mastarları (يَمْنًا) ve (يَمْنَا) “bereketli/mübarek

<sup>11</sup> Bu araştırmada *liâm*n mahiyeti, şartları ve hukukî sonuçları ile *liâm*a ilgili konular incelenmiş fakat “yemîn” kavramı ve semantik analizi söz konusu edilmemiştir. Bk. Mediha Sarı, *İslâm Aile Hukukunda Yeminleşme ve Lanetleşme Suretiyle Evliliğin Sona Ermesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

<sup>12</sup> Bu makalede kasemin tanımı yapılmış, aksâmü'l-Kur'ân'a ait kaynaklar, yeminlerin öznesi, yeminlerin nesnesi, Kur'ân'da nelere yemin edildiği, yemin edilen nesnelerin seçimi, Kur'ân'da neden yemin edildiği, yeminlerin amacı gibi konular irdelenmiştir ancak yemîn kavramı semantik olarak tahlil edilmemiştir. Bk. M. Faik Yılmaz, “Aksâmü'l-Kur'ân Bağlamında Allah Nelere, Niçin ve Neden Yemin Eder? Sorularını Yeniden Düşünmek”, *İslâmî İlimler Dergisi* 5/1 (Bahar 2010).

kılmak” anlamındadır. Ayrıca bu fiil Allah’a izafe edilir. Nitekim “Allah insanı bereketli kıldı” anlamında (يَمِّنُ اللَّهُ الْإِنْسَانَ يَيْمُنُهُ يَمْنًا وَيَمْنًا) denilir.<sup>13</sup>

(يَمِّنُ) kelimesi “uğursuzluğun zıddı” (ضِدُّ الشُّؤْمِ) demektir. (يَمِّنُ) kelimesi tıpkı (يَمِينُ) gibi “bereketli/uğurlu” demektir. Cemisi (يَامِنُ) formundadır.<sup>14</sup> (يَمِينُ) sözcüğüne “uğur ve bereket getiren” anlamı verildiği gibi “uğurlu ve bereketli” anlamı da verilmiştir.<sup>15</sup> (يَامِنُ) kelimesi de “uğurlu/bereketli” anlamındadır.<sup>16</sup>

(يَمِينُ) kelimesi de y-m-n kökünden bir mastardır ve (يَمِّنُ) gibi “bereket, bereketli/uğurlu olmak” anlamını içermektedir.<sup>17</sup> Aynı kökten (يَمِينُ) ismi yer aldığı bağlama göre “bereket” anlamını da gelmektedir.<sup>18</sup>

Y-m-n kökünden ve sülâsî mücerret 4. baktan (يَمِّنُ - يَمِنُ) fiilinin mastarı (يَمَّنَا) de yukarıda zikredilen 1. ve 5. bablar gibi “bereketli olmak” manasını ihtiva etmektedir.<sup>19</sup>

## 1.2. Bereketli Gelmek

(يَمِّنُ) mastarı ‘alâ (عَلَى) harf-i cerriyle “...e bereketli gelmek” anlamına gelir. Nitekim bir kimse kavmine bereketli/uğurlu geldiğinde bu

<sup>13</sup> Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tebzîbu'l-luga*, thk. Muhammed 'Ivaz Mer'ab (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2001), 15/375.

<sup>14</sup> Ebû Bekr Muhammed b. Hasen b. Düreyd el-Ezdî, *Cemheretu'l-luga*, thk. Remzî Münîr Ba'lebekî (Beyrût-Lübnân: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), 2/993.

<sup>15</sup> Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî - İbrâhîm Sâmîrrâî (b.y.: Dâru'l-Hilâl, ts.), 8/386-387.

<sup>16</sup> Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sıhâb tâcu'l-luga ve sıbâhu'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed Abdu'l-Gafûr Attâr (Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1407/1987), 6/2220.

<sup>17</sup> Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrût: Dâru Sâdır, 1414), 13/458.

<sup>18</sup> Ebu'l-Feyz Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrezzâk Murtazâ el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâbiri'l-kâmûs* (b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.), 36/303.

<sup>19</sup> Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 36/303.

durum “filan kavmine bereketli geldi” anlamında (يَمِنْ فُلَانٌ عَلَى قَوْمِهِ) denilerek ‘alâ (عَلَى) harf-i cerriyle ifâde edilir.<sup>20</sup>

### 1.3. Yemen’e Gelmek

Y-m-n kökünden *if’âl*, *tef’îl* ve *mufâ’ale* vezinleri “Yemen’e gelmek” anlamındadır. Nitekim bir adam Yemen’e geldiğinde bu durum “Adam Yemen’e geldi” anlamında (أَمِنَ الرَّجُلُ، وَيَمِنُ، وَيَأْمِنُ) denilerek söz konusu vezinlerin fiilleri kullanılır.<sup>21</sup>

### 1.4. Sağ Tarafa Gitmek

Y-m-n kökünden yukarıda zikredilen *if’âl*, *tef’îl* ve *mufâ’ale* vezinleri (أَمِنَ، وَيَمِنُ، وَيَأْمِنُ) “sağ tarafa gitmek” anlamını da ihtiva etmektedir.<sup>22</sup>

### 1.5. Yemenli Olmak, Yemen’e Mensup Olmak

Y-m-n kökünden ve *tefa’ul* vezninden (تَيْمَنُ - يَتَيْمَنُ - تَيْمُنًا) mastarı “Yemen’e mensup olmak, Yemenli olmak” anlamındadır.<sup>23</sup>

### 1.6. Mübarek/Bereketli Saymak

*Tefa’ul* vezninden (تَيْمَنُ - يَتَيْمَنُ - تَيْمُنًا) ve *istif’âl* vezninden (اِسْتَيْمَنُ - اِسْتَيْمَنُ - اِسْتَيْمَانًا) mastarları *be* (الباء) harf-i cerriyle kullanıldıklarında “mübarek saymak” (تَبَرَّكَ بِهِ) anlamına gelir.<sup>24</sup>

### 1.7. Sağdan Başlamak

*Tefa’ul* vezninden (تَيْمَنُ - يَتَيْمَنُ - تَيْمُنًا) mastarı yer aldığı bağlama göre “sağ taraftan başlamak” anlamına da gelmektedir. (كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ )

<sup>20</sup> Cevherî, *es-Sıhâb*, 6/2220; Zeynüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî, *Mubtârû’s-sıhâb*, thk. Yûsuf eş-Şeyh Muhammed (Beyrût-Saydâ: el-Mektebetü’l-‘Asriyye - ed-Dâru’n-Numûzeciyye, 1420/1999), 350; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 13/458; Zebîdî, *Tâcu’l-‘arûs*, 36/302.

<sup>21</sup> Cevherî, *es-Sıhâb*, 6/2220; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 13/464-465; Ebû Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-mubît* (Beyrût-Lübân: Müessesetü’r-Risâle li’t-Tibâ’ah ve’n-Neşr ve’t-Tevzî‘, 1426/2005), 1241.

<sup>22</sup> Cevherî, *es-Sıhâb*, 6/2220; Râzî, *Mubtârû’s-sıhâb*, 350; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 13/465.

<sup>23</sup> Cevherî, *es-Sıhâb*, 6/2220; Râzî, *Mubtârû’s-sıhâb*, 350; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 13/465; Zebîdî, *Tâcu’l-‘arûs*, 36/305; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-mubît*, 1241.

<sup>24</sup> Zebîdî, *Tâcu’l-‘arûs*, 36/303; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 13/458.



(يُحِبُّ التَّيْمَنَ مَا اسْتَطَاعَ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ، فِي طُهُورِهِ وَتَرَجُّلِهِ وَتَنْعُلِهِ) “Nebî (s.a.s) her işinde, temizliğinde, taranmasında ve ayakkabısını giymesinde elinden geldiği kadar sağ taraftan başlamayı severdi.”<sup>25</sup> hadisinde geçen (التَّيْمَنَ) kelimesi bütün fiillere sağ elle, sağ ayakla ve sağ taraftan başlamak anlamındadır.<sup>26</sup>

### 1.8. Sağ Taraf

Y-m-n kökünden (الْيَمِينَةُ) kelimesi daha önce ifâde ettiğimiz gibi “bereket, bereketli/uğurlu olmak” anlamına ilaveten “sol tarafın zıddı (خِلَافُ الْأَيْسَرِ وَالْمَيْسَرَةِ)”<sup>27</sup>, “sağ taraf (نَاحِيَةُ الْيَمِينِ)”<sup>28</sup> anlamına da gelmektedir. (الْيَمِينُ) kelimesi de “insan ve diğer varlıkların sağ, sağ tarafı” anlamındadır.<sup>29</sup> Aynı kökten (الْيَمَنَةُ) sözcüğü de “sağ, sağ taraf” anlamındadır. Nitekim sağ tarafa oturan bir kimse için (قَعْدَ فُلَانٍ يَمَنَةً) denilir.<sup>30</sup> Benzer şekilde bir kimse sağ tarafa ve sol tarafa baktığında (نَظَرْتُ يَمَنَةً وَشَأْمَةً) diyerek sağ taraf için (يَمَنَةً) sol taraf için de (شَأْمَةً) kelimesini kullanmaktadır.<sup>31</sup>

<sup>25</sup> Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmiu's-sabîh*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422), “Salât”, 47; Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *el-Câmiu's-sabîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrût: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-'Arabî, ts.), “Tahâret”, 67 (268).

<sup>26</sup> İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/458; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 36/311.

<sup>27</sup> Cevherî, *es-Sıhâb*, 6/2220; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/459.

<sup>28</sup> Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî (Dimeşk-Beyrût: Dâru'l-Kalem-ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412), 1/894.

<sup>29</sup> Cevherî, *es-Sıhâb*, 6/2221; Râzî, *Mubtâru's-sıhâb*, 350; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/458.

<sup>30</sup> Cevherî, *es-Sıhâb*, 6/2220; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/459.

<sup>31</sup> İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 12/316; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 32/447.

### 1.9. Sağ El

Y-m-n kökünden (الْيَمِينُ) kelimesinin asıl anlamı “sağ el” (الْيَدُ الْيُمْنَى)<sup>32</sup> demektir. Cemi ise (أَيْمَانُ), (أَيْمَنُ),<sup>33</sup> ve (أَيَّامِينَ) formlarında gelir.<sup>34</sup>

### 1.10. Kuvvet, Kudret

Y-m-n kökünden (الْيَمِينُ) sözcüğü “kuvvet/güç” (الْقُوَّةُ)<sup>35</sup> ve “kudret” (الْقُدْرَةُ) anlamlarına da gelmektedir.<sup>36</sup> Şair eş-Şemmâh b. Dırâr’ın (ö. 30/650) aşağıdaki beytinde yer alan (الْيَمِينُ) kelimesi “kuvvet ve kudret” anlamlarında kullanılmaktadır:

(إِذَا مَا رَأَيْتُ رُفَعَتْ لِمَجْدٍ ... تَلْقَاهَا عَرَابَةٌ بِالْيَمِينِ)

“Şeref/şan için bir sancak kaldırıldığı zaman / ‘Arâbe (el-Evsî) onu kuvvetle tutar”.<sup>37</sup>

### 1.11. Güzel Konum/Mevki

Y-m-n kökünden (الْيَمِينُ) kelimesi “güzel konum/mevki” anlamını da ihtiva etmektedir. Nitekim Araplar “O bizim nezdimizde güzel bir konumdadır.” anlamında (هُوَ عِنْدَنَا بِالْيَمِينِ) derler. Dolayısıyla onlar bu ifadelerindeki (الْيَمِينُ) kelimesini “güzel konum/mevki” (بِمَنْزِلَةٍ حَسَنَةٍ)

<sup>32</sup> Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-‘ayn*, 8/387; Ezherî, *Tebzîbu'l-luga*, 15/375; İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, 13/461.

<sup>33</sup> Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-‘ayn*, 8/387; Cevherî, *es-Sıhâh*, 6/2221; Ebu'l-Hasen Ali b. İsmâîl b. Sîde, *el-Muhassas*, thk. Halîl İbrâhîm Ceffâl (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-‘Arabî, 1417/1996), 5/128; Râzî, *Muhtârü's-sıhâh*, 350.

<sup>34</sup> Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-mubtâ*, 1241.

<sup>35</sup> İbn Düreyd, *Cemheretu'l-luga*, 2/994; Ezherî, *Tebzîbu'l-luga*, 15/375; Cevherî, *es-Sıhâh*, 6/2220; Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerîyyâ, *Mu‘cemu makâyisi'l-luga*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (b.y.: Dâru'l-Fîkr, 1399/1979), 6/158; Râzî, *Muhtârü's-sıhâh*, 350.

<sup>36</sup> İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, 13/461; Zebîdî, *Tâcu'l-‘arûs*, 36/303.

<sup>37</sup> Ebû Sa‘de (Saîd) eş-Şemmâh b. Dırâr b. Harmele b. Sinân b. Ümeyye el-Mâzinî ez-Zübânî el-Gatafânî, *Dîvân*, şerh. Ahmed b. el-Emin eş-Şinkîû (Mısır: Matba‘atu’s-Se‘âde, 1327), 97; İbn Düreyd, *Cemheretu'l-luga*, 2/994; Ezherî, *Tebzîbu'l-luga*, 15/375; İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, 13/461.

anlamında kullanırlar.<sup>38</sup> Fakat söz konusu kelimenin bu anlamı mecazî anlamlarındandır.<sup>39</sup>

### 1.12. Kasem, Ant

Y-m-n kökünden (يَمِينُ) kelimesi yukarıdaki anlamlarına ilaveten “kasem” (الْقَسَمُ),<sup>40</sup> “yemin/ant” (الْحَلْفُ\الحَلْفُ)<sup>41</sup> manasına da gelmektedir. (يَمِينُ) kelimesine “kasem” anlamı vermelerinin sebebi şudur: Araplar birbirleriyle anlaşma yaptıkları zaman anlaşma yapan taraflardan her biri sağ elini diğerinin sağ eline vururdu.<sup>42</sup> Başka bir ifadeyle onlar sağ elleriyle tokalaşarak anlaşma yaparlardı.<sup>43</sup>

Araplar (يَمِينُ) kelimesini Allah'a izafe ederek (يَمِينُ اللّٰهِ) şeklinde “Allah'a yemin olsun ki!” anlamında kullanmaktadırlar. Şair İmruü'l-Kays'ın (öl. (m.) 545) aşağıdaki beytinde yer alan (يَمِينُ اللّٰهِ) terkibi “Allah'a yemin olsun ki!” anlamındadır:

(فَقُلْتُ: يَمِينُ اللّٰهِ أَتَبْرَحُ قَاعِدًا، ... وَلَوْ قَطَّعُوا رَأْسِي لَدَيْكَ وَأَوْصَالِي)

“Dedim ki: Allah'a yemin olsun ki oturmaya devam edeceğim / Senin yanında başımı ve mafsallarımı paramparça etseler de”.<sup>44</sup>

(يَمِينُ) kelimesi de kasem için vaz edilmiş bir isim olup (يَمِينُ اللّٰهِ) şeklinde Allah'a izafe edilince tıpkı (يَمِينُ اللّٰهِ) gibi “Allah'a yemin olsun ki!”

<sup>38</sup> İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/461; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 36/312.

<sup>39</sup> Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğa*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd (Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 2/392; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 36/312.

<sup>40</sup> Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-'ayn*, 8/387; Cevherî, *es-Sıhâb*, 6/2221; Râzî, *Mubtârû's-sıhâb*, 350; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/462; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-mubîd*, 1241.

<sup>41</sup> Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 36/305; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/462; İbn Fâris, *Mu'cemu makâyisi'l-luga*, 6/158.

<sup>42</sup> Cevherî, *es-Sıhâb*, 6/2221; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 36/305.

<sup>43</sup> Zemahşerî, *Esâsu'l-belâğa*, 2/391; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-mubîd*, 1241; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 36/305.

<sup>44</sup> İmruü'l-Kays b. Hucr b. el-Hâris el-Kindî, *Dîvânü İmruü'l-Kays*, thk. Abdurrahmân el-Mustâvî (Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Ma'rife, 1425/2004), 137; Bu beyitteki (أَبْرَحُ) fiiliyle şair devamlılık bildiren (لَا أَبْرَحُ) demek istemiştir fakat başındaki (لَا) hafzedilmiştir. Bk. Cevherî, *es-Sıhâb*, 6/2222; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/463.

manasında kullanılmaktadır.<sup>45</sup> Ayrıca (أَيْمُ اللَّهِ), (لَيْعُنُ اللَّهِ), (مُ اللَّهُ), (مَ اللَّهُ), (لَيْمُ اللَّهِ), (لَيْمُنُ اللَّهِ), (لَيْمُ اللَّهِ), (لَيْمُنُ اللَّهِ) ifâdeleri de (أَيْمُنُ اللَّهِ) terki bindeki (أَيْمُنُ) kelimesinin bazı harflerinin hazfı ya da ibdal edilmesiyle meydana gelmiş ve aynı anlamı taşıyan yemin ifâde eden isimlerdir.<sup>46</sup>

### 1.13. Ölmek

Y-m-n kökünden ve *tefa'ul* vezninden (تَيْمَنُ - يَتَيْمَنُ - تَيْمُنًا) mastarı “ölmek” (المَوْتُ) anlamını da içermektedir. Nitekim bir kimse öldüğü zaman (تَيْمَنَ فَلَانٌ تَيْمُنًا، إِذَا مَاتَ) denilir. Bunun aslı, insanın öldüğü zaman kabrinde sağ tarafına yatırılmasıdır.<sup>47</sup> Bu anlam mecazîdir.<sup>48</sup>

Y-m-n kökü ve müştaklarının kadim sözlüklerdeki anlamlarına baktığımızda söz konusu kökün esas anlamının “bereket” ifade ettiğini ve diğer anlamların bundan türediğini belirtebiliriz. Söz konusu kökten bir isim olan (الْيَمِينُ) kelimesinin asıl/kök anlamı “sağ el” olup “kuvvet”, “güzel konum/mevki” ve “kasem” gibi anlamları mecazî anlamlardır. Araplar antlaşma yaparken sağ ellerini antlaşma yaptıkları kişilerin sağ ellerine vurdukları için ya da sağ elleriyle tokalaştıkları için sağ el anlamındaki *el-yemîn* kelimesi mecazen “kasem” anlamını da içermiştir. Dolayısıyla söz konusu anlamlar arasında semantik bağ olduğunu söyleyebiliriz.

## 2. Yemîn (يَمِين) Kavramıyla Anlam Yakınlığı Olan Kelimeler ve Kur'ân'daki Kullanımları

Y-m-n kökünden bir isim olan (الْيَمِينُ) kelimesinin “kasem” (الْقَسَمُ), “yemin/ant” (الْحَلْفُ\الحَلْفُ) anlamını göz önüne aldığımızda “yemin/ant” anlamındaki (الْيَمِينُ) kelimesiyle *ilâ* (إِلَاءَ), *kasem* (قَسَمَ) ve *hâlf/hâlif* (حَلَفَ\حَلَفَ) gibi anlam yakınlığı olan kelimelerin de olduğunu görmekteyiz. Şimdi bu kelimeler ile *el-yemîn* (الْيَمِينُ) kelimesi arasındaki anlam ilişkilerine yer vermek istiyoruz.

<sup>45</sup> Cevherî, *es-Sihâh*, 6/2221; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/462; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 36/307.

<sup>46</sup> İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/462.

<sup>47</sup> Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, 15/379; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/461.

<sup>48</sup> Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 36/304.

## 2.1. İlâ (يَلَا)

E-l-v (و . ل . و) kökünün sülasî mücerret 1. babtan fiil formu (يَلَا - يَلُو), mastarları dört tane olup (يَلَا), (يَلُو), (يَلَا) ve (يَلَا) şeklindedir. Bu kökten ve *tef'ûl* vezninden fiil formu (يَلُو - يَلُو), mastarı (يَلَا) şeklindedir. *İfti'âl* vezninden fiil formu (يَلُو - يَلُو), mastarı (يَلَا) biçimindedir. Hepsinin de anlamı aynı olup “ihmal etmek/ihmalkâr davranmak” ve “yavaş davranmak/savsaklamak” demektir.<sup>49</sup> İbnü'l-A'râbî (öl. 231/846) (يَلَا) mastarının “ihmal etmek”, “engel olmak/önlemek”, “gayret etmek/çabalamak”, “güç yetirmek” ve “hediye vermek” gibi birbirine zıt anlamları olduğunu zikretmiştir. O nedenle bu kelimenin ezdâd/zıtanlamalı kelimelerden olduğu söylenmiştir.<sup>50</sup>

E-l-v kökünden ve *if'âl* vezninden (يَلُو - يَلُو), *tefe'ul* vezninden (يَلُو - يَلُو) mastarlarının hepsi aynı manada olup “yemin etmek” (يَلُو - يَلُو) demektir.<sup>51</sup> Aynı kökten (يَلَا) kelimesi de (يَلَا) gibi “yemin” anlamındadır. Bu iki kelimenin hakiki anlamı, üzerine yemin edilen şeyde azaltmayı gerektiren yemindir.<sup>52</sup>

## 2.2. Kur'an'da İlâ (يَلَا)

(يَلَا) Kur'an'da sadece bir defa muzârî fiil formuyla (يَلُو) şeklinde zikredilmekte ve tıpkı lügat anlamındaki gibi “yemin etmek” manasında kullanılmaktadır. Söz konusu fiil Bakara Sûresi 226. âyetinde şu şekildedir:

(لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ) “Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde kadınlarına) dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir.”<sup>53</sup>

<sup>49</sup> İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 14/39.

<sup>50</sup> Ezherî, *Tebzîbu'l-luga*, 15/310-311; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 14/40-41.

<sup>51</sup> Ezherî, *Tebzîbu'l-luga*, 15/310; Cevherî, *es-Sıhâb*, 6/2270; Râzî, *Muhtâru's-sıhâb*, 21; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 14/40; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 37/91.

<sup>52</sup> Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 1/84.

<sup>53</sup> el-Bakara 2/226.

Yukarıdaki âyetle ilgili olarak İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: Câhiliye halkından bir adam eşinden herhangi bir şey talep eder de o da istediği şeyi vermekten imtina ederse bir yıl, iki yıl, üç yıl eşine yaklaşmamaya yemin ederdi. Böylece onu ne dul ne de kocalı olarak bırakırdı. İslâmiyet gelince Yüce Allah bunu Müslümanlara dört ayla sınırlayarak bu âyeti indirdi.<sup>54</sup> Saîd b. Müseyyeb (öl. 94/713) ise şöyle demiştir: *İlâ* cahiliye ehlinin zararlı âdetlerinden biriydi. Bir adam eşini istemez, onun başkasıyla evlenmesinden de hoşlanmazdı. O nedenle ona hiçbir zaman yaklaşmamaya yemin ederdi. Cenab-ı Hak adamın eşinden ayrı kalacağı süreyi en iyi bilen olduğundan bunu dört ay olarak belirledi ve bu âyeti indirdi.<sup>55</sup> Buna göre *ilâ* yapan adam dört aydan evvel eşine dönerse kendisine yemin kefareti gerekir. Şayet dört ay geçer de eşine dönmezse Ebû Hanîfe'ye (öl.150/767) göre bir bâin talakla boş olur. İmam Şâfi'ye (öl. 204/820) göre ise *ilâ* ancak dört aydan fazla olan sürede söz konusudur. Bu süreden sonra *ilâ* yapan kimseye bekleme hakkı verilir. Bu durumda ya eşine döner ya da onu boşar. Eğer boşamaktan kaçınırsa hâkim onun adına eşini boşar.<sup>56</sup>

<sup>54</sup> Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Zâdu'l-meşîr fî 'ilmi't-tefsîr*, thk. Abdürrezzâk el-Mehdî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabiyy, 1422), 1/195-196; Ebu'l-Hasen 'Alâuddîn 'Ali b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ömer el-Hâzin, *Lübâbu't-te'vîl fî me'âni't-tenzîl* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1415), 1/157.

<sup>55</sup> İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-meşîr*, 1/196; Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-mubîd fî't-tefsîr*, thk. Sıdkî Muhammed Cemîl (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1420), 2/445; Hâzin, *Lübâbu't-te'vîl fî me'âni't-tenzîl*, 1/157.

<sup>56</sup> Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidî't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vucûbi't-te'vîl* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-'Arabiyy, 1407), 1/269; Şerefüddîn el-Hüseyn b. Abdillâh et-Tîbî, *Fütûhu'l-gayb fî'l-keşf 'an kınâ'i'r-rayb*, haz. Muhammed Abdurrahîm (Dubai: Câizetü Dubai ed-Devliyye li'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1434/2013), 3/382-383.

Ele aldığımız bu âyetteki (يُؤْلُونَ) fiilinin masterları (أَلَاءَ), (الْيَمِينُ), (يُؤْلُونَ) ve (يُؤْلُونَ) formlarında gelmektedir.<sup>57</sup> (الْإِيَّاءُ) kelimesi (الْحَلْفُ - الْحَلْفُ)<sup>58</sup> ve (يُؤْلُونَ)<sup>59</sup> kelimeleriyle izah edilmiştir ki bunların hepsi de “yemin” anlamında birleşmektedir. İbn Abbas (r.a.) (يُؤْلُونَ) fiilini “kasem ederler” anlamında (يُؤْلُونَ) şeklinde okumuştur.<sup>61</sup> Müfessirler de (يُؤْلُونَ) fiilini “yemin ederler” anlamında (يُؤْلُونَ)<sup>62</sup> fiiliyle izah etmişlerdir.

Şer'î istılahta ise (الْإِيْلَاءُ), “Kadına yaklaşmaya engel olan yemin (الْحَلْفُ الْحَلْفُ)”,<sup>63</sup> “Bir kimsenin bir süre eşine yaklaşmamaya yemin etmesi” (الْبَيْعُ),<sup>64</sup> “Kiřinin eşiyle hiçbir zaman cima etmemek üzere Allah adına yemin etmesi (الْحَلْفُ)”,<sup>65</sup> “Kiřinin mutlak olarak (süre belirtmeden) ya da dört aydan fazla bir süre eşiyle cima etmekten imtina etmek üzere yemin

<sup>57</sup> Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi‘ li ahkâmîl-Kur‘ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Atfîş (Kâhire: Dârü'l-Küttübî'l-Misriyye, 1384/1964), 3/102; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr el-câmi‘ beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr* (Dımeşk, Beyrût: Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-Kelîmu't-Tayyib, 1414), 1/266.

<sup>58</sup> Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtûridî, *Te'vîlâtü ehli's-sünne*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005), 2/146.

<sup>59</sup> Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-bejân 'an tevfîrî'l-Kur'ân*, thk. Muhammed b. Âşûr (Beyrût-Lübânân: Dâru İhyâ'it-Turâsîl-‘Arabî, 1422/2002), 2/168; Ebû Hayyân, *el-Babri'l-mubîd fî't-tefsîr*, 2/445.

<sup>60</sup> Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/646.

<sup>61</sup> Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ehli's-sünne*, 2/147; Sa'lebi, *el-Kesf ve'l-beyân*, 2/168; Ebû Muhammed Abdülhakk b. Atiyye el-Endelüsî, *el-Mubarrerü'l-veâz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422), 1/302.

<sup>62</sup> Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîl-i âyî'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Müessesetu'r-Risâle, 1420/2000), 4/456; Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî, *Tefsîru's-Semerkindî: Babru'l-'ulûm*, thk. Ali Muhammed Mu'avvid - Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrût-Lübân: Dâru'l-Küttübî'l-İlmiyye, 1413/1993), 1/207.

<sup>63</sup> Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 1/84.

<sup>64</sup> Ali b. Muhammed b. Ali eṣ-Şerîf el-Cürcânî, *Kitâbu'l-ta'rîfât* (Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1403/1983), 41.

<sup>65</sup> Suyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr*, 1/646.

etmesi (الْحَلْفُ الْحَلْفُ)<sup>66</sup> gibi anlamlara gelmektedir. Buna göre “yemin/kasem” anlamına gelen (الْيَمِينُ) kelimesiyle (الْيَلَاءُ) kelimesinin semantik açıdan yakın anlamlılık içerisinde olduğunu belirtebiliriz. Fakat *ilâ* (الْيَلَاءُ) hususî bir yemini ifâde etmektedir.

E-l-v kökünden ve *ifti’âl* vezninden fiili formu (اتَّلَى - يَأْتَلِي), mastarı (اتَّلَا) de Kur’ân’da bir defa *nehy-i gâib* (لَا يَأْتَلِي) formuyla zikredilmektedir. Bu da tıpkı lügat anlamlarındaki gibi hem “yemin etmek” hem de “ihmallikâr/gevşek davranmak” anlamındadır. Söz konusu âyet şu şekildedir:

وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ (وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) “İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar; boş görsünler. Allah’ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.”<sup>67</sup>

Yukarıdaki âyet-i kerîme Hz. Ebû Bekir’in (r.a.) teyzesinin oğlu Mistah’a bir daha infakta bulunmamaya yemin etmesi üzerine inmiştir. Hz. Ebû Bekir (r.a.) hem akrabalığı hem de fakirliği nedeniyle ona infak ederdi. Fakat Mistah ifk hadisesinde Hz. Âişe (r.a.) validemiz hakkında söyledikleri nedeniyle Hz. Ebû Bekir (r.a.) şöyle yemin etti: Allah’a yemin olsun ki Mistah’a asla infakta bulunmayacağım ve ona hiçbir şekilde faydalı olacak bir iş yapmayacağım. Bunun üzerine bu âyet indi. Hz. Ebû Bekir (r.a.) bu âyetin inişinin ardından tekrar Mistah’a infakta bulunmaya devam etti ve “Allah’a yemin olsun ki ona infakı asla kesmeyeceğim” dedi.<sup>68</sup>

Ele aldığımız bu âyetteki *nehy-i gâib* formuyla gelen (لَا يَأْتَلِ) fiili “yemin etmesin” (لَا يَحْلِفُ) anlamındadır. Bu fiilin aslı (الْيَتْلَى) olup *ifti’âl* veznindendir (اتَّلَى) ve “yemin/kasem etmek” (الْقَسَمُ) demektir. Ahfeş (öl. 177/793) ise (لَا يَأْتَلِ) fiilinin Arapların “Fılanın durumu hakkındaki

<sup>66</sup> Nizâmuddîn el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin el-Kummî en-Neysâbüri, *Garâibu’l-Kur’ân ve tegâribu’l-furkân*, thk. eş-Şeyh Zekerîyyâ ‘Umeyrât (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1416), 1/620.

<sup>67</sup> Nûr 24/22.

<sup>68</sup> Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 19/136-137; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, 7/75; Ebu’l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *el-Vasîd fî tefsîri’l-Kur’âni’l-mecîd*, thk. ‘Âdil Ahmed Abdillemevcûd vd. (Beyrût-Lübân: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1415/1994), 3/310.



gayretimde gevşeklik göstermedim/ihmalkâr davranmadım” anlamındaki (مَا أَلَوْتُ جَهْدِي فِي شَأْنٍ فَلَانٍ) sözünden alınmış olabileceğini söylemiştir. Buradaki (أَلَوْتُ) fiilinin mastarı “ihmalkâr davranmak/gevşeklik göstermek” anlamındaki (أَلَوْ) şeklindedir.<sup>69</sup> Birinciye göre anlam şöyledir: “İnfak etmeyeceklerine yemin etmesinler.” İkinciye göre ise mana “Verme/infak etme konusunda gevşeklik/ihmalkârlık göstermesinler.” şeklinde olmaktadır. Bu izahlardan anlaşıyor ki (لَا يَأْتَلِي) fiiliyle ilgili her iki anlam da lügat anlamıyla paralellik arz etmektedir. “Yemin etmek” manasını göz önüne aldığımızda bunun da tıpkı (أَلَوْ) gibi “yemin” (يَمِين) kavramıyla yakın anlamlılık içerisinde ve aynı semantik alanda yer aldığını söyleyebiliriz.

### 2.3. Kāsem (قَسَمَ)

K-s-m (ق . س . م) kökünün sülâsî mücerret 2. baktan fiil formu (قَسَمَ), mastarı (قَسَمًا) şeklindedir ve temel/esas anlamı “bir şeyi bölmek/pay etmek/parçalara ayırmak” demektir.<sup>70</sup> el-Leys b. Muzaffer (öl. 187/803) kelimesinin de (قَسَمًا) gibi mastar olduğunu belirtmiştir.<sup>71</sup>

Tef'îl vezninden (قَسَمَ), “parçalara ayırmak” (جَزَأَ) anlamındadır.<sup>72</sup> Tefe'ul vezninden (تَقَسَّمَ), ifti'âl vezninden (إِفْتَسَمَ) ve tefâ'ul vezninden (تَقَاسَمَ) kelimelerinin hepsi “bölüşmek” demektir. Nitekim insanlar aralarında bir şeyi bölüşüp paylaştıklarında “aralarında o şeyi pay ettiler/bölüştiler” anlamında (وَتَقَسَّمُوا الشَّيْءَ وَتَقَسَّمُوهُ وَتَقَاسَمُوا) denilir.<sup>73</sup> Mufâ'ale vezninden (قَاسَمَ) hem “bölüşmek” hem de “birisiyle yeminleşmek, birisine bir şey için yeminle söz vermek” anlamına gelir. İstif'âl vezninden (اِسْتَقَسَمَ) “kısmet aramak/pay istemek” demektir.<sup>74</sup> Tefâ'ul vezninden (تَقَاسَمَ) “karşılıklı yeminleşmek” anlamına da gelir. Mesela bir topluluk bir araya gelip

<sup>69</sup> Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 7/81.

<sup>70</sup> İbn Fâris, *Mu'cemu makâyisi'l-luga*, 5/86.

<sup>71</sup> Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, 8/317.

<sup>72</sup> İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 12/478; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhîd*, 1149; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 33/265.

<sup>73</sup> İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 12/478.

<sup>74</sup> Cevherî, *es-Sıhâb*, 6/2011-2012; Râzî, *Mubtârû's-sıhâb*, 253.

karşılıklı yemişleştiklerinde (تَقَاسَمَ الْقَوْمُ) denir ki bu fiil “birbirleriyle karşılıklı yeminleştiler” (تَحَالَفُوا) demektir.<sup>75</sup>

K-s-m kökünden bir isim olan (قَسَمٌ) kelimesi “yemin/ant” (يَمِينٌ) demektir. Cemisi (أَقْسَمَ) formundadır. Fiil formu ise *ifʿāl*/vezninden “yemin etti” anlamında (أَقْسَمَ) şeklinde gelir.<sup>76</sup> Bu fiilin mastarları (إِقْسَامًا) ve (قَسَامَةً) formunda gelir.<sup>77</sup> Lügat ehli (قَسَمَ) kelimesinin aslının (قَسَامَةً) olduğunu söylemiştir.<sup>78</sup> (قَسَامَةً) kelimesinin (إِقْسَامًا) mastarından mastar yerine vaz edilmiş bir isim olduğu belirtilmiştir.<sup>79</sup> (قَسَامَةً) isim olarak, “maktulün velilerine yaptırılan yemin” anlamındadır.<sup>80</sup>

(قَسَامَةً) ismi, “insanlardan herhangi bir olaya şahit olan veya o olay hakkında yemin eden topluluk” anlamına da gelir. O topluluğa (قَسَامَةً) ismi verilmiştir. Çünkü onlar söz konusu olayla ilgili olarak, “O olay şöyle şöyle oldu ya da olmadı” şeklinde yemin etmektedirler.<sup>81</sup> Maktulün mirasçıları, herhangi bir beyyine ve delil olmadığı takdirde bir adamın arkadaşlarını öldürdüğü iddiasında bulundukları zaman zanlının elli defa onu öldürmediğine dair yemin etmesi istenir. Şayet yemin ederse masum olur. Fakat yemin etmekten imtina ederse bu durumda maktulün mirasçıları elli kez yemin eder. Sonra da -öldürme işi taammüden olduğu takdirde- öldürme ya da diyet alma konusunda muhayyer kalırlar.<sup>82</sup> (قَسَامَةً) ismi bu izahlardan anlaşıldığı üzere hususî bir olayla ilgili yemin ve yemin eden topluluk anlamında kullanılırken sonradan her türlü yemine ad olmuştur.<sup>83</sup> Aynı kökten (مَوْضِعُ الْقَسَمِ) kelimesi “yemin yapılan yer” anlamındadır. Şair Zühre’r’in (öl. 609) aşağıdaki beytinde yer alan (مُقَسَّمَةٍ) kelimesi bu anlamdadır:

<sup>75</sup> İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 12/481.

<sup>76</sup> Halîl b. Ahmed, *Kitâbü’l-‘ayn*, 5/86.

<sup>77</sup> Zebîdî, *Tâcu’l-‘arûs*, 33/271.

<sup>78</sup> İbn Fâris, *Mu‘cemu makâyisi’l-luga*, 5/86.

<sup>79</sup> Ezherî, *Tehzîbu’l-luga*, 8/321.

<sup>80</sup> Cevherî, *es-Sıhâb*, 6/2011; Râzî, *Muhtâru’s-sıhâb*, 253.

<sup>81</sup> İbn Düreyd, *Cemheretu’l-luga*, 2/852.

<sup>82</sup> Ezherî, *Tehzîbu’l-luga*, 8/321.

<sup>83</sup> Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 1/670.

(فَتُجْمَعُ آمَنٌ مِنَّا وَمِنْكُمْ ... بِمُقَسَمَةٍ تَمُورُ بِهَا الدِّمَاءُ)

“Bizden ve sizden yeminler yemin etme yerinde toplanır da orada akar kanlar”.<sup>84</sup>

#### 2.4. Kur'ân'da Kâsem (قَسَمٌ)

K-s-m kökünün lügat anlamlarında işaret edilen hem “bölmek/pay etmek” hem de “yemin”, “yemin etmek” anlamları Kur'ân'da isim ve fiil formları ile yukarıda zikredilen muhtelif vezinler dâhil tüm türevleriyle birlikte 33 defa zikredilmektedir.<sup>85</sup> Konumuz bağlamında “yemin”, “yemin etmek” anlamına şu âyetleri misal olarak verebiliriz:

(فَلَا أَقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ. وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّو تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ). “Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim. Bilerseniz, gerçekten bu, büyük bir yemindir.”<sup>86</sup>

(فَلَا أَقْسِمُ) ifâdesindeki (لَا) hakkında iki farklı görüş vardır. Birincisine göre o (لَا) tekit için zait olarak gelmiştir. Anlamı ise “yemin ederim” (فَأَقْسِمُ) demektir. İkincisine göre o (لَا) zait değil asıldır. Onun asıl olması halinde manası hakkında iki görüş vardır. Birincisine göre o (لَا) daha öncesinde geçen hususlara râcidir. Anlamı ise nehyetmek olup kelâmın takdiri şöyledir: Yukarıda zikretmiş olduğum nimetleri ve hüccetleri tekzip etmeyin, inkâr etmeyin. İkincisine göre ise (لَا), kâfirlerin Kur'ân hakkında, “O sihirdir, şiirdir, kehanettir” demelerini reddetmek için gelmiş, sonra da söze kâsemle başlayarak onun şerefli bir Kur'ân olduğunu belirtmiştir. Hasan-ı Basrî (öl. 128/710) (فَلَا أَقْسِمُ) sözünü *lâm* ile *hemze* arasında *elifsiz* olarak “kesinlikle yemin ederim” anlamında (فَلَا أَقْسِمُ) şeklinde okumuştur.<sup>87</sup>

Bu fiilden sonraki âyet ara cümledir ve onda zikredilen (وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ) ibaresindeki zamir kendisine kâsem edilen (*muksemmun bih*) olan (بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ) terkibine râci olup (أَقْسِمُ) fiili buna delalet etmektedir. Buna göre manası, “Yıldızların yerlerine yapılan yemin -

<sup>84</sup> Ebû Sülmâ (Ebû Büceyr) Zühayr b. Ebî Sülmâ (Rebîa) b. Riyâh el-Müzenî, *Dîvân* (Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Ma'rife, 1426/2005), 14; Cevherî, *es-Sıhâh*, 6/2011; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 12/483; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 33/269.

<sup>85</sup> Muhammed Fuâd Abdu'l-Bâkî, *el-Mu'cemu'l-müfrehres li elfâzı'l-Kur'ânî'l-Kerîm* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1411/1990), 545.

<sup>86</sup> Vâkıa 56/75-76.

<sup>87</sup> İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-meşîr*, 4/227-228.

şayet bilerseniz- büyük bir yemindir” şeklinde olmaktadır. Üzerine yemin edilen (*muksemun ‘aleyh*) ise devamındaki (إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ) “Şüphesiz o şerefli bir Kur’ân’dır”<sup>88</sup> âyetidir.<sup>89</sup> Bu izahlardan öyle anlaşıyor ki (فَلَا أَقْسِمُ) ifadesindeki (لا) ister tekit için zait olarak gelmiş olsun isterse asıl olsun netice itibarıyla (قَسِمُ) fiili “yemin etmek” anlamını içermektedir. İkinci âyetteki (قَسِمُ) kelimesi de “yemin/ant” (يَمِين) anlamındadır ve hem fiil hem de (قَسِمُ) ismi “yemin” (يَمِين) kelimesiyle semantik açıdan yakın anlamlılık içerisindedir.

## 2.5. Hâlf/Hâlif (حَلَفٌ\حَلِيفٌ)

H-l-f (ح . ل . ف) kökünün sülâsî mücerret 2. baktan fiil formu (حَلَفَ), mastarları (حَلْفًا), (حَلِيفًا) ve (مُحْلُوفًا) şeklindedir. Anlamı ise “yemin etmek” (أَقْسَمَ) demektir. Bu kökten *if’âl*, *tef’îl* ve *istif’âl* vezinlerinin (أَحْلَفْتُهُ أَنَا) (وَحْلَفْتُهُ وَأَسْتَحْلِفُهُ) hepsi aynı anlamda olup “yemin ettirmek/yemin etmesini istemek” anlamındadır. *Mufâ’ale* ve *tefâ’ul* vezinleri “anlaşmak/ittifak yapmak” (حَالَفَ) demektir. *Mufâ’ale* vezni (حَالَفَ) ile kullanıldığında “aralarında kardeşlik bağı kurmak, kardeşlik akdi yapmak” anlamına gelir. Nitekim (حَالَفَ بَيْنَ قُرَيْشٍ وَالْأَنْصَارِ) “O (s.a.s.), Kureyş (Muhâcirler) ile Ensâr arasında kardeşlik tesis etti (kardeşlik akdi yaptı)”<sup>90</sup> hadisindeki (حَالَفَ بَيْنَ) fiili “aralarında kardeşlik akdi yaptı” (أَخَى بَيْنَهُمْ) anlamındadır.<sup>91</sup>

H-l-f (ح . ل . ف) kökünden (جَلَفٌ) kelimesi “topluluk arasındaki antlaşma/sözleşme” demektir.<sup>92</sup> Hz. Peygamber’in (s.a.s) (لَا جَلْفَ فِي الْإِسْلَامِ), (وَأَيُّمَا جَلْفٍ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ لَمْ يَزِدْهُ الْإِسْلَامُ إِلَّا شِدَّةً) “İslâm’da hîlf (haksızlık ve zulümde yardımlaşmak üzere antlaşma) yoktur. Câhiliye döneminde yapılmış her ne hîlf (hayırda yardımlaşmak üzere yapılmış antlaşma) varsa İslâm sadece sağlamlığını artırır.”<sup>93</sup> hadisinde iki defa geçen (جَلَفٌ) kelimesi bu

<sup>88</sup> Vâkıa 56/77.

<sup>89</sup> Vâhidî, *el-Vâsîd*, 4/239.

<sup>90</sup> Buhârî, “Edeb”, 67; Müslim, “Fedâilu’s-Sahâbe”, 204.

<sup>91</sup> Cevherî, *es-Sıhâb*, 4/1346; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 9/53.

<sup>92</sup> Cevherî, *es-Sıhâb*, 4/1346; Râzî, *Mubtâru’s-sıhâb*, 78; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 9/53; Zebîdî, *Tâcu’l-‘arûs*, 23/158.

<sup>93</sup> Müslim, “Fedâilu’s-Sahâbe”, 206; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Saydâ-Beyrût: el-Mektebetu’l-‘Asriyye, ts.), “Ferâiz”, 17.

anlamdadır. (حَلَفٌ) kelimesinin aslı, yardımlaşmak, dayanışmak ve anlaşmak üzere yapılan sözleşme ve anlaşma demektir. Cahiliye döneminde kabileler arasında fitne çıkarmak, savaşmak ve saldırganlık yapmak üzere yapılan (حَلَفٌ) söz konusu hadisin baş tarafındaki (لَا حَلْفَ فِي الْإِسْلَامِ) “İslâm'da *hîlf* yoktur.” ifadesiyle İslâm'da nehyedilen *hîlf*tir. Cahiliye döneminde *hîlfü'l-muṭayyebîn* gibi mazlumlara yardım etmek ve sıla-i rahimde bulunmak üzere yapılmış olan *hîlf*/sözleşme çeşidi de vardı. İşte hadisin (وَأَيُّمَا حَلْفٍ كَانَ فِي) (الْحَاكِمِيَّةُ لَمْ يَزِدْهُ الْإِسْلَامُ إِلَّا شِدَّةً “Cahiliye döneminde yapılmış her ne *hîlf* (hayırda yardımlaşmak üzere yapılmış antlaşma) varsa İslâm sadece sağlamlığını artırır.” kısmında söz konusu edilen *hîlf*/sözleşme budur.<sup>94</sup>

(حَلِيفٌ) kelimesi “müttefik/anlaşmalı” demektir. Bir kimse bir başkasıyla ittifak yaptığında “Fılan kişi filan ile ittifak/anlaşma yaptı. Bu yüzden o, onun *halîf*dir/anlaşmalısıdır ve aralarında anlaşma vardır.” anlamında (حَالَفَ فُلَانٌ فُلَانًا، فَهُوَ حَلِيفُهُ، وَيَبْنِيهِمَا حَلْفٌ) denilir.<sup>95</sup> Zira ikisinden her biri diğerine verdiği sözü tam olarak tutacağına dair yemin ederek ittifak yaparlar.<sup>96</sup> (حَلَاْفٌ) sözcüğü “çok yemin eden kimse” anlamındadır.<sup>97</sup> (حَلَاْفَةٌ) kelimesi de aynı şekilde “çokça yemin eden” demektir.<sup>98</sup>

## 2.6. Kur'an'da Hâlf/Halif (حَلَفٌ\حَلِيفٌ)

H-l-f kökünden (حَلَفٌ\حَلِيفٌ) mastarlarının isim ve fiil formları Kur'an'da toplam 13 defa<sup>99</sup> zikredilmekte ve “yemin etmek” anlamında kullanılmaktadır. Bu anlamda kullanımına şu âyeti misal olarak verebiliriz:

<sup>94</sup> İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 9/53; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 23/158; Cahiliye dönemi *hîlf* uygulaması hakkında geniş bilgi için bk., Yunus Akyürek, “Cahiliye Dönemi Kureyş Toplumunda Hîlf Olgusu”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/38 (Aralık 2018), 33-56.

<sup>95</sup> Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-'ayn*, 3/231; Ezherî, *Tebzîbu'l-luga*, 5/44; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 9/54.

<sup>96</sup> Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-'ayn*, 3/231.

<sup>97</sup> İbn Düreyd, *Cemheretu'l-luga*, 1/554.

<sup>98</sup> İbn Sîde, *el-Muhassas*, 4/74; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 9/53.

<sup>99</sup> Abdu'l-Bâkî, *el-Mu'cemu'l-müfrehres*, 215.

(يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ) “(Ey Muhammed! O sözleri) söylemediklerine dair Allah’a yemin ediyorlar. Hâlbuki o küfür sözünü elbette söylediler ve Müslüman olduktan sonra kâfir oldular.”<sup>100</sup>

Bu âyetin nüzul sebebiyle ilgili olarak şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullâh (s.a.s.) münafıklardan bahsederek onları kınadı. Bunun üzerine el-Cülâs b. Süveyd, “Eğer onun kardeşlerimizle ilgili söyledikleri doğru ise biz gerçekten merkeplerden daha kötüyüz.” dedi. Âmir b. Kays da, “Allah’a yemin olsun ki o (s.a.s.) hiç şüphesiz doğrudur ve siz de kesinlikle merkeplerden daha kötüsünüz.” dedi ve bu durumu Hz. Peygamber’e (s.a.s.) haber verdi. el-Cülâs da gelip, “Ben herhangi bir şey söylemedim.” dedi ve her ikisi de minberin yanında yemin ettiler (فَحَلَفَا). Bu sebeple bu âyet nazil oldu. Bir diğer rivayete göre Abdullah b. Übeyy, “Allah’a yemin olsun ki şayet Medine’ye dönersek şerefli oradan şerefsizleri çıkaracak.” dedi. Bunu Müslümanlardan bir adam işitip Rasûlullâh’a (s.a.s.) haber verdi. O (s.a.s.) da onu çağırttı. Abdullah b. Übeyy ise söylemediğine dair Allah’a yemin etmeye başladı (فَجَعَلَ يَخْلِفُ بِاللَّهِ). İşte bu sebeple bu âyet indi. Üçüncü bir rivayete göre ise münafıklar yalnız kaldıkları zaman Rasûlullâh (s.a.s.) ve ashabına söverler ve din hakkında kötü konuşup dil uzatırlardı. Huzeyfe bu söylediklerinin bazısını Hz. Peygamber’e (s.a.s.) ilettiler. Onlar ise herhangi bir şey söylemediklerine dair yemin ettiler (فَحَلَفُوا). İşte bu olay üzerine bu âyet nazil oldu.<sup>101</sup>

Ele aldığımız bu âyete ilişkin farklı nüzul sebeplerinden anlaşılıyor ki (يَخْلِفُونَ) fiili “yemin etmek” anlamındadır ve bu anlamıyla “yemin” (يَمِين) kelimesiyle semantik açıdan yakın anlamlılık içerisinde ve aynı semantik alanda yer almaktadır.

<sup>100</sup> et-Tevbe 9/74.

<sup>101</sup> İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 2/279; Âyetin nüzulüyle ilgili benzer rivayetler için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddîn er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, *Meşâtîhu'l-gayb* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1420), 16/103-104; Suyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr*, 4/240-242; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcu'l-münîr* (Kâhire: Matba'atu Bûlâk (el-Emîriyye), 1285), 1/633.

### 3. Kur'an'da Y-m-n (ى . م . ن) Kökü ve Türevlerinin Kullanımı

Y-m-n (ى . م . ن) kökü ve türevleri Kur'an'da 71 defa zikredilmektedir.<sup>102</sup> Bu kök ve müştaklarının Kur'an-ı Kerîm'deki muhtelif formlarda ve bağlamlarda kazandıkları anlamları şöyle sıralayabiliriz:

#### 3.1. Bereket/Uğur

Y-m-n kökünden (الْمَيْمَنَةُ) kelimesi Kur'an'da "sağ taraf" anlamına geldiği gibi "uğur/bereket" anlamına da gelmektedir. Buna şu âyeti misal verebiliriz:

(فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ) "Sağın adamları, ne mutlu insanlardır o sağın adamları!"<sup>103</sup>

Yukarıdaki âyette yer alan (أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ) terkibine bu bağlamda, amel defterleri sağ tarafından verilecek olanlar,<sup>104</sup> Hz. Âdem'in (a.s.) sağ tarafından alınanlar, hasenât ehli olanlar, cennet halkı, birbirlerine uğurlu/bereketli (الْمَيَامِينُ),<sup>105</sup> bereket sahipleri (أَصْحَابُ الْيَمِينِ), yüce makam/konum sahipleri (أَصْحَابُ الْمَنْزِلَةِ السَّيِّئَةِ),<sup>106</sup> birbirlerine mübarek/bereketli (مُبَارَكِينَ) olanlar, sağ tarafa (ذَاتِ الْيَمِينِ) alınıp cennete götürülecek olan kimseler<sup>107</sup> gibi muhtelif anlamlar verilmiştir.

#### 3.2. Sağ Taraf/Cihet

Y-m-n kökünden (الْيَمِينِ) kelimesi Kur'an'da bazı âyetlerde yer aldığı bağlama göre "sağ taraf" anlamında da kullanılmaktadır. Bu bağlamda şu âyeti örnek kabilinden verebiliriz:

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقَرَّبُ إِلَيْهِمْ ذَاتَ الشِّمَالِ (وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ) "Baksaydın, güneşin mağaralarının sağ tarafından doğup meylettiğini,

<sup>102</sup> Abdu'l-Bâkî, *el-Mu'cemu'l-müfrehes*, 774-775.

<sup>103</sup> el-Vâkıa 56/8.

<sup>104</sup> Semerkandî, *Babru'l-'ulûm*, 3/313.

<sup>105</sup> Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverî el-Basrî, *Tefsîru'l-Mâverî: en-Nüket ve'l-uyûn*, thk. es-Seyyid b. Abdilmaksûd b. Abdirrahîm (Beyrût-Lübân: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 5/448.

<sup>106</sup> Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/456-457.

<sup>107</sup> İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 4/219.

*sol tarafından onlara dokunmadan battığını, onların da mağaranın genişçe bir yerinde bulunduğunu görürdün.”*<sup>108</sup>

*Ashâb-ı Kehf*’ın, sığındıkları mağaranın geniş boşluğunda uyurlarken güneşin sağ taraflarından meyledip gittiğini ve batarken de sol taraflarından onlara dokunmadan battığından bahseden bu âyet-i kerîmedeki (ذَاتِ الْيَمِينِ) terkibi “sağ taraf/yön” (نَاحِيَةُ الْيَمِينِ),<sup>109</sup> “sağ cihet/taraf” (جِهَةُ الْيَمِينِ) demektir ki bunun da asıl manası “adına ‘sağ/el-yemîn’ denilen yön/taraf” (حَقِيقَتُهَا) (الْجِهَةُ الْمُسَمَّاهُ بِالْيَمِينِ) demektir.<sup>110</sup>

### 3.3. Sağ El

Y-m-n kökünden (الْيَمِينِ) kelimesi Kur’ân’da “sağ el” anlamına da gelir. Bu anlama aşağıdaki âyeti misal olarak verebiliriz:

وَمَا تِلْكَ يَمِينُكَ يَا مُوسَى. قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّلُ عَلَيْهَا وَأُشْرُ بِهَا عَلَى عَنَمِي وَلِيَ فِيهَا (مَآرِبٌ أُخْرَى) “*Şu sağ elindeki nedir, ey Mûsâ? O dedi ki: O benim asâmdır, ona dayanırım, onunla davarlarımı yaprak silkelerim, benim ona başkaca ihtiyaçlarım da vardır.*”<sup>111</sup> Cenâb-ı Hak burada “*Şu sağ elindeki nedir?*” ifadesiyle Hz. Mûsâ’nın (a.s.) sağ elinde (بِيَدِهِ الْيُمْنَى) bulunan asâsını kastediyor. O, elindeki asâyı bir yılanı dönüştürmek amacıyla bu sözü ona söylüyor. O (a.s.) da, elindeki asâsı olduğunu, yürürken ona dayandığını, koyunlarına ağaçlardan yapraklar silkeleyip yere düşüğünü, koyunlarının da ağaçlara uzanamadıkları için yere düşen yaprakları yediklerini belirtiyor. Ayrıca asâ ile başka ihtiyaçlarını da gördüğünü belirtiyor.<sup>112</sup>

### 3.4. Kuvvet, Kudret, Yemin/Kasem/Ant

(الْيَمِينِ) Kur’ân’da yer aldığı siyak içerisinde “sağ el” anlamı yanında “kuvvet”, “kasem/yemin/ant” anlamlarını da içermektedir. Bu anlamlara aşağıdaki âyetleri örnek olarak verebiliriz:

<sup>108</sup> el-Kehf 18/17.

<sup>109</sup> Vâhidî, *el-Vasîd*, 3/139; Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, 3/325.

<sup>110</sup> Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/707; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhît fi’t-tefsîr*, 7/151.

<sup>111</sup> Tâhâ 20/17.

<sup>112</sup> Ebu’l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte (Beyrût: Dâru İhyâ’i’t-Turâs, 1423), 3/24.



1. (فَرَاغَ إِلَىٰ آلِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ. مَا لَكُمْ لَا تَنطِقُونَ. فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ.)  
 “(İbrâhîm) yavaşça putlarının yanına vardı. (Oraya konmuş yemekleri görünce) dedi ki: Yemiyor musunuz? Neden konuşmuyorsunuz? Bunun üzerine, yanlarına gelip sağ eliyle vurdu.”<sup>113</sup>

Hiz. İbrâhîm'in (a.s.) kavminin putlarının olduğu yere gizlice gelip onları parçalaması (الْيَمِينِ) kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu âyet bağlamında söz konusu sözcüğe şu anlamlar verilmiştir:

a- (الْيَمِينِ) kelimesi “sağ el” (يَدِهِ الْيُمْنَى)<sup>114</sup> anlamındadır. Buna göre (ضَرْبًا بِالْيَمِينِ) ibaresi, “sağ eliyle vurdu” demektir.

b- Buradaki (الْيَمِينِ) sözcüğü “yemin/ant” (الْحَلْفُ\الْحَلْفُ)<sup>115</sup> “kasem” (الْقَسَمُ)<sup>116</sup> manasına gelir. Buna göre (ضَرْبًا بِالْيَمِينِ) ibaresi, “kasem/yemin ettiği için vurdu” demektir ki Hiz. İbrâhîm'in (a.s.) kasemi daha evvel kendisinin yaptığı ve (وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ) “Allah'a yemin ederim ki, siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım!”<sup>117</sup> âyetinde ifadesini bulan yeminidir.<sup>118</sup>

c- (الْيَمِينِ) kelimesi bu bağlamda Süddî'ye (öl. 127/745) göre “kuvvet ve kudret” (الْقُوَّةُ وَالْقُدْرَةُ)<sup>119</sup> anlamındadır. Buna göre ise anlam, “kuvvetli ve kudretli bir şekilde vurdu” olmaktadır.

2. (لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ.) “Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkan yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar.”<sup>120</sup>

<sup>113</sup> es-Sâffât 37/91-93.

<sup>114</sup> Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ebli's-sünne*, 8/574; Vâhidî, *el-Vasît*, 3/528.

<sup>115</sup> Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21/67; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/50.

<sup>116</sup> Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 8/148; Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd el-Begavî, *Me'âlimu't-tenzîl*, thk. Abdürrezzâk el-Mehdî (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420), 4/35.

<sup>117</sup> el-Enbiyâ 21/57.

<sup>118</sup> Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21/67; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 8/148; Begavî, *Me'âlimu't-tenzîl*, 4/35.

<sup>119</sup> Vâhidî, *el-Vasît*, 3/528; İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 3/545.

<sup>120</sup> el-Mâide 5/89.

Yukarıdaki âyetin nüzûl sebebiyle ilgili olarak İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْزُمُوا طَيِّبَاتٍ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ) “Ey iman edenler! Allah’ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinizi) haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez.”<sup>121</sup> âyeti, kendilerine kadınları ve et yemeyi haram kılanlar hakkında nazil olunca, o kimseler “Yâ Rasûlallâh! O ettiğimiz yeminler (حَلَفْنَا عَلَيْهَا) ne olacak?” dediler. İşte bu sebeple söz konusu âyet nazil oldu.<sup>122</sup>

Söz konusu âyetteki (بِالْعَمْرِ فِي أَيْمَانِكُمْ) ifadesiyle söz konusu edilen *yemîn-i lağv*, bir kimsenin yemin akdetmek amacı olmaksızın ve yemin isteginde bulunmaksızın konuşması sırasında “Hayır vallahi (لَا وَاللَّهِ), evet vallahi (بَلَى وَاللَّهِ) demesidir. İmam Şâfiî (öl. 204/820) bu yeminle ilgili olarak, “Bu inatçılık, öfke ve acele halinde yapılan yemindir” demiştir.<sup>123</sup> Bir kimsenin yalan söylediği halde doğru söylediğini zannederek herhangi bir şey üzerine yemin etmesine de (بِخَلْفٍ) *yemîn-i lağv* denmiştir.<sup>124</sup>

(عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ) ifadesindeki (عَقَّدْتُمُ) fiili *el-akd* (العقد) kökünden gelmektedir. *Akd* (العقد) kökü, ipi düğümlemek gibi maddî akit ve satış akdi gibi hükûmî akit olmak üzere iki çeşittir. Buna göre (عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ) ibaresinde işaret edilen *yemîn-i mun’akide*, kalbin gelecekte bir işi yapmamaya karar verip/akdedip sonra onu yapması ya da bir işi kesinlikle yapmaya karar verip ardından onu yapmasıdır. Bu âyet bağlamında zikredilen *yemîn-i gamûs* ise cumhura göre bir hile, bir aldatma ve bir yalan yemini olup *mun’akide* yemini gibi değildir ve onda kefâret yoktur. Fakat İmam Şâfiî’ye göre bu, *yemîn-i mun’akide*dir. Zira o kalp ile iktisap edilmiştir ve Allah Teâlâ’nın ismi anılmak suretiyle bir habere bağlı olarak akdedilmiştir. Dolayısıyla onda kefâret söz konusu değildir.<sup>125</sup> *Yemîn-i mun’akide* şöyle de tanımlanmıştır: “Gelecekte bir işi yapmaya ya da terk etmeye yönelik yemin etmektir. *Yemîn-i gamûs* ise yukarıdaki tanımından ayrı olarak “Geçmişte bir işi

<sup>121</sup> el-Mâide 5/87.

<sup>122</sup> Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 10/523; Suyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, 3/149-150.

<sup>123</sup> Kurtubî, *el-Câmi’ li abkâmi’l-Kur’ân*, 6/266.

<sup>124</sup> Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 1/500.

<sup>125</sup> Kurtubî, *el-Câmi’ li abkâmi’l-Kur’ân*, 6/266-267; Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, 2/81-82.

yapmaya ya da terk etmeye yönelik olarak yalan yere yemin etmek.” şeklinde de tarif edilmiştir.<sup>126</sup>

Ele aldığımız bu âyetin nüzul sebebi ve âyete ilişkin yapılan izahlardan öyle anlaşıyor ki *yemîn* (يَمِين) kelimesinin çoğul formu olan ve âyette iki defa yer alan (أَيْمَان) kelimesi, “yemin/ant” anlamını içeren (الْحَلْفُ\الْحَلِفُ) ve (العَقْدُ) kelimeleriyle semantik açıdan yakın anlamlılık içerisinde ve zikredilen anlamıyla aynı semantik alanda yer almaktadır.

### 3.5. Hak, Hayır, Din, Tevhid ve İtaat Tarafı/Ciheti

(الْيَمِينِ) kavramının Kur'ân'da zikredildiği bağlamda “hak, hayır, din, itaat tarafı/ciheti” gibi anlamlara da gelmektedir. Bu anlamlara şu âyeti misal olarak verebiliriz:

بَلْ هُمْ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ. وَأَقْبَلْ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ. قَالُوا إِنَّا كُنْمْ تَأْتُونَنَا عَنْ (الْيَمِينِ) “Hayır; onlar bugün, teslim olmuşlardır. Bir kısmı bir kısmına dönerek soruştururlar. Ve derler ki: Doğrusu siz, bize sağdan gelirdiniz.”<sup>127</sup>

Allah Teâlâ yukarıdaki âyetlerde inkârcıların mahşerde birbirlerini suçlayacaklarını bildirmektedir. Onlar birbirlerini suçlayıp kınarken avam tabakasından olanlar küfrün önderlerine (إِنَّا كُنْمْ تَأْتُونَنَا عَنْ الْيَمِينِ) “Siz bize sağdan gelirdiniz” şeklinde ithamda bulunacaklardır. Onlar (الْيَمِينِ) ifadesiyle neyi kastetmektedirler? Dahhâk’a (öl. 105/723) göre onlar şöyle diyeceklerdir: Siz elinizdeki kudretle bize baskı yapıp boyun eğdiriyordunuz. Zira biz zelil siz ise güçlü kimselerdiniz.<sup>128</sup> Dahhâk bu izahıyla (الْيَمِينِ) sözcüğüne “kudret” anlamı vermektedir. Mukâtil’e (öl. 150/767) göre (عَنِ الْيَمِينِ), “hak tarafından” demektir.<sup>129</sup> Süddî de aynı anlamı verip onların şöyle diyeceklerini belirtmiştir: Siz bize hak tarafından

<sup>126</sup> Cürcânî, *Kitâbu't-ta'rifât*, 259.

<sup>127</sup> es-Sâffât 37/26-28.

<sup>128</sup> İmâddu'd-Dîn Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Kesîr ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419), 7/8.

<sup>129</sup> Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 3/605; Neysâbü'rî, *Garâibu'l-Kur'ân ve teğâibu'l-furkân*, 6/352.

gelirdiniz. Bize batılı süslü gösterip bizi haktan alıkoyardınız.<sup>130</sup> Katâde'ye (öl. 117/735) göre (عَنِ الْيَمِينِ) ifadesi, “hayır tarafından” anlamında olup bu sözü insanlar cinlere yönelerek şöyle diyeceklerdir: Siz bize hayır cihetinden gelip bizi ondan nehyederdiniz.<sup>131</sup> Bazısı da (عَنِ الْيَمِينِ) sözünün, “din, tevhit ve itaat cihetinden” anlamlarında olduğunu söylemiştir.<sup>132</sup>

### 3.6. Saltanat/Hükümdarlık, Mülk/Hâkimiyet

(الْيَمِينِ) kavramı Kur'ân'da yer aldığı siyak içerisinde “saltanat” ve “mülk” anlamlarını da ihtiva etmektedir. Bu anlamlara şu âyeti örnek verebiliriz:

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ (وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ) “Onlar Allah'ı hakkıyla tanıyıp bilemediler. Kıyâmet günü bütün yeryüzü O'nun avucundadır (tasarrufundadır). Gökler de O'nun sağ eliyle (kudretiyle) dürülmüştür. O, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve yücedir.”<sup>133</sup>

Yahûdiler ve müşrikler Allah Teâlâ'yı kendisine lâıyk olmayan sıfatlarla tavsif edince O da (وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ) âyetini inzal etmiştir. Bu ifade “Allah'ı hakkıyla tazim edemediler, O'nu hakkıyla vasıflandıramadılar ve O'nu hakkıyla bilemediler.” demektir. Cenâb-ı Hak âyetin devamında muhataplara hem yerde hem de göklerde gücünü ve hâkimiyetine göstermek üzere yeryüzünün avucunda göklerin de sağ elinde olduğunu bildirmiştir. Buna göre “avuç” kelimesi Allah hakkında “kudret”, “mülk/hâkimiyet” ve “saltanat/hükümdarlık” anlamlarında olup söz konusu âyet (وَالْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) ibaresi “Kıyâmet günü tüm yeryüzü O'nun kudreti, mülkü/hâkimiyeti ve saltanatı/otoritesi altında olacaktır.” manasına gelmektedir. Bu ifade tıpkı senin bir adama “Bu senin mülkün/hâkimiyetin altında” anlamında (هَذَا فِي يَدِكَ، وَقَبْضَتِكَ. أَي: فِي مُلْكِكَ) demen gibidir. (يَمِينِ) kelimesi de “kudret” anlamındadır. Buna göre (وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ) ifadesi “Gökler de O'nun kudretiyle dürülmüştür.”

<sup>130</sup> Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21/32; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 7/8; Sa'îd Havvâ, *el-Esâs fi'l-tefsîr* (Kâhire: Dâru's-Selâm, 1424), 8/4706.

<sup>131</sup> Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21/31; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 7/8.

<sup>132</sup> Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ehli's-sünne*, 8/556.

<sup>133</sup> ez-Zümer 39/67.

anlamındadır.<sup>134</sup> Buradaki (يَمِينَ) sözcüğüne bu bağlamda tıpkı (قَبْضَةً) kelimesi gibi “kudret”,<sup>135</sup> “kuvvet”,<sup>136</sup> “saltanat/hükümdarlık”,<sup>137</sup> “mülk/hâkimiyet”<sup>138</sup> gibi anlamlar verilmiştir. Buna göre bu âyet, “Yeryüzü Allah’ın tasarrufu ve mülkü/hâkimiyeti altındadır. Gökler de O’nun kudretine, saltanatına, meşietine ve iradesine boyun eğmiştir.”<sup>139</sup> mesajını vermektedir.

### Sonuç

Y-m-n (ي . م . ن) kökünden bir isim olan *el-yemîn* (الْيَمِينَ) kavramının artzamanlı/diachronic semantik analizini yaptığımız bu araştırma sonucunda söz konusu kavramın tarihî süreç içerisinde anlam değişikliğine uğradığını, Kur'an siyakında lügat anlamları dışında farklı anlamlar kazandığını belirtebiliriz. *Yemîn* kavramının kadim Arapça lügatlerdeki muhtelif manalarıyla Kur'an-ı Kerim'deki anlamlarını karşılaştırdığımızda lügatlerde yer almayan bazı manaların Kur'an'da zikredildiği görülmektedir. Mesela *yemîn* kavramı Kur'an'da, kadim sözlüklerdeki “sağ el”, “insan ve diğer varlıkların sağ, sağ tarafı”, “kuvvet/güç”, “kudret”, “kasem”, “yemin/ant” gibi anlamlarına ilaveten “hak”, “hayır”, “din”, “tevhid”, “itaat ciheti”, “saltanat/hükümdarlık”, “mülk/hâkimiyet” gibi söz konusu lügatlerde olmayan izafî anlamlar da kazanmıştır. Kadim sözlüklerde zikredilmeyen bu manalar *yemîn* kavramının geçtiği âyetlerin siyaki, sebep-i nüzulleri, zaman ve mekân gibi iç ve dış bağlamları göz önünde bulundurularak daha kapsamlı bir yaklaşımdan hareket edilmek suretiyle ortaya çıkmış izafî manalardır. Bu, *yemîn* kavramının “sağ el” anlamındaki asıl anlamından çıkarak Kur'an-ı Kerim'de anlam

<sup>134</sup> Semerkandî, *Babru'l-‘ulûm*, 3/157.

<sup>135</sup> Taberî, *Câmi‘u'l-beyân*, 21/329; Semerkandî, *Babru'l-‘ulûm*, 3/157; Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî* (Mısır: Şerike, Mektebe ve Matba‘ah Mustafa el-Bânî el-Halebî ve Evlâduh, 1365/1946), 24/27.

<sup>136</sup> Mâtürîdî, *Te‘vîlâtü ehli's-sünne*, 8/705; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-‘uyûn*, 5/134.

<sup>137</sup> Mâtürîdî, *Te‘vîlâtü ehli's-sünne*, 8/705.

<sup>138</sup> Mâverdî, *en-Nüket ve'l-‘uyûn*, 5/135; Kurtubî, *el-Câmi‘ li ahkâmi'l-Kur‘ân*, 15/278.

<sup>139</sup> Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-münîr fi'l-akâide ve's-şer‘a ve'l-menbec* (Dimeşk: Dâru'l-Fikri'l-Mu‘âsır, 1418), 24/50.

genişlemesine uğradığına işaret etmektedir. Dolayısıyla zikredilen hususları dikkate almadan âyetlerde geçen herhangi bir kelimeye sadece lügat anlamlarından birini tercih etmek suretiyle anlam vermeye kalkışmak Allah'ın insanlığa son mesajı olan ilahî kelâmı doğru ve yerinde anlamamıza mani olabilmekte ve bizi yanıltabilmektedir. Bu durum Kur'ân kelimelerini, kelimelerden müteşekkil âyetleri ve nihayet Kur'ân'ın evrensel mesajını doğru bir şekilde anlayabilmek için her bir sözcüğün cahiliye döneminden başlamak üzere tarihî süreç içerisinde anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi vb. gibi ne tür anlam değişiklikleri geçirdiklerinin göz önünde bulundurulmasının önemine delalet etmektedir.

### **Kaynakça**

- Abdu'l-Bâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemu'l-müfreh li elfâzî'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1411/1990.
- Akyürek, Yunus. "Cahiliye Dönemi Kureyş Toplumunda Hilf Olgusu". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/38 (Aralık 2018), 33-56.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd. *Me'âlimu't-tenzîl*. thk. Abdürrezzâk el-Mehdî. 5 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-sabîh*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır. 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sıbâh tâcu'l-luga ve sıbâhu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdu'l-Gafûr Attâr. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1407/1987.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali eş-Şerîf. *Kitâbu't-ta'rîfât*. Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Çalışkan, Mehmet. *Kur'ân Dilinde Kasem (Yemin) Üslûbu*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 4 Cilt. Saydâ-Beyrût: el-Mektebetu'l-'Asriyye, ts.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî. *el-Babrü'l-mubât fi't-tefsîr*. thk. Sıdkî Muhammed Cemîl. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1420.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbu'l-luga*. thk. Muhammed 'Ivaz Mer'ab. 8 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2001.
- Fîrûzâbâdî, Ebû Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsu'l-mubât*. Beyrût-Lübnân: Müessesetü'r-Risâle li't-Tibâ'ah ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 8. Basım, 1426/2005.
- Gezgin, Ali Galip. *Tefsirde Semantik Metod*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 3. Basım, 2018.

- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrrahmân b. Amr el-Ferâhîdî. *Kitâbü'l-'ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî - İbrâhîm Sâmîrrâî. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-Hilâl, ts.
- Hâzin, Ebu'l-Hasen 'Alâuddîn 'Ali b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ömer. *Lübâbu't-te'vîl fî me'ânî't-tenzîl*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1415.
- Izutsu, Toshihiko. *Kur'ân'da Allah ve İnsan*. çev. Süleyman Ateş. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.
- İbn Atiyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdulhakk. *el-Muharreru'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1422.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. Hasen el-Ezdî. *Cemheretu'l-luga*. thk. Remzî Münîr Ba'lebekî. 3 Cilt. Beyrût-Lübnân: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.
- İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekerîyyâ. *Mu'cemu makâyisi'l-luga*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fîkr, 1399/1979.
- İbn Kesîr, İmâddu'd-Dîn Ebu'l-Fidâ İsmâîl ed-Dimeşkî. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*. thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1419.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1414.
- İbn Sîde, Ebu'l-Hasen Ali b. İsmâîl. *el-Muhassas*. thk. Halîl İbrâhîm Ceffâl. 5 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1417/1996.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed. *Zâdu'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. thk. Abdürrezzâk el-Mehdî. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabiyy, 1422.
- İmruü'l-Kays b. Hucr, b. el-Hâris el-Kindî. *Dîvânu İmru'i'l-Kays*. thk. Abdurrahmân el-Mustâvî. Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Ma'rife, 2. Basım. 1425/2004.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li abkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Atfîş. 20 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 2. Basım, 1384/1964.



- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü ebli's-sünne*. thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *Tefsîru'l-Mâverdî: en-Nüket ve'l-'uyûn*. thk. es-Seyyid b. Abdilmaksûd b. Abdirrahîm. 6 Cilt. Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Mema, Ferdinand. *İslâm Hukukunda Yemin ve Keffâreti*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Merâğî, Ahmed Mustafa. *Tefsîru'l-Merâğî*. 30 Cilt. Mısır: Şerike, Mektebe ve Matba'ah Mustafa el-Bânî el-Halebî ve Evlâduh, 1365/1946.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebu'l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâs, 1423.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî. *el-Câmiu's-sabîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, ts.
- Neysâbûrî, Nizâmuddîn el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin el-Kummî. *Garâibu'l-Kur'an ve reğâibu'l-furkân*. thk. eş-Şeyh Zekerıyyâ 'Umeyrât. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1416.
- Öğük, Recai. *İslâm Fıkında Yemin*. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Öztürk, Nermin. *İlahî Dinlerde Yemin, Keffaret ve Kurban*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed. *el-Müjfredât fî garîbi'l-Kur'an*. thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî. Dimeşk-Beyrût: Dâru'l-Kalem-ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddîn. *et-Tefsîru'l-kebîr, Mefâtîhu'l-gayb*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 3. Basım, 1420.
- Râzî, Zeynüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir. *Mubtârû's-sıhâb*. thk. Yûsuf eş-Şeyh Muhammed. Beyrût-Saydâ: el-Mektebetü'l-'Asriyye-ed-Dâru'n-Numûzeciyye, 5. Basım, 1420/1999.

- Sa'îd Havvâ. *el-Esâs fi't-tefsîr*. 11 Cilt. Kâhire: Dâru's-Selâm, 6. Basım 1424.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Kesf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrût-Lübnân: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1422/2002.
- Sarı, Mediha. *İslâm Aile Hukukunda Yeminleşme ve Lanetleşme Suretiyle Evliliğin Sona Ermesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Tefsîru's-Semerkandî: Babru'l-'ulûm*. thk. Ali Muhammed Mu'avvid - Âdil Ahmed Abdulmevcûd. 3 Cilt. Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *ed-Dürri'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.
- Şemmâh b. Dırâr, Ebû Sa'de (Sa'id) b. Harmele b. Sinân b. Ümeyye el-Mâzinî ez-Zübyânî el-Gatafânî. *Dîvân*. şerh. Ahmed b. el-Emîn eş-Şinkîtî. Mısır: Matba'atu's-Se'âde, 1327.
- Şenyigit, Hatice. *İslâm Aile Hukukunda Kocanın Karısına Yaklaşmama Yemini (İlâ)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ulmi't-tefsîr*. Dimeşk, Beyrût: Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-Kelîmu't-Tayyib, 1414.
- Şirbînî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *es-Sirâcu'l-münîr*. 4 Cilt. Kâhire: Matba'atu Bûlâk (el-Emîriyye), 1285.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîl-i âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetu'r-Risâle, 1420/2000.
- Tîbî, Şerefüddîn el-Hüseyn b. Abdillâh. *Fütûhu'l-gayb fi'l-kesf 'an kumâ'i'r-rayb*. haz. Muhammed Abdurrahîm. 17 Cilt. Dubai: Câizetü Dubai ed-Devliyye li'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 1434/2013.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed. *el-Vasîd fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-Mecîd*. thk. 'Âdil Ahmed Abdilmevcûd vd. 4 Cilt. Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.

- Vardar, Berke. *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 1980.
- Yılmaz, M. Faik. “Aksâmü'l-Kur'ân Bağlamında Allah Nelere, Niçin ve Neden Yemin Eder? Sorularını Yeniden Düşünmek”. *İslâmî İlimler Dergisi* 5/1 (Bahar 2010), 133-150.
- Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrezzâk Murtazâ el-Huseynî. *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Ahmed. *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidî't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vucûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-'Arabîyy, 3. Basım, 1407.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Ahmed. *Esâsu'l-belâġa*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd. 2 Cilt. Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1419/1998.
- Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa. *et-Tefsîru'l-münîr fî'l-akâide ve's-şerî'a ve'l-menbec*. Dımeşk: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır, 2. Basım, 1418.
- Züheyr b. Ebî Sülmâ (Rebîa), Ebû Sülmâ (Ebû Büceyr) b. Riyâh el-Müzenî. *Dîvân*. Beyrût-Lübnân: Dâru'l-Ma'rife, 2. Basım, 1426/2005.

